

ग्रंथालयात सोशल नेटवर्किंगचा वापर

प्रा.गोपाल राजाराम पाटील

ग्रंथपाल , श्री.शि.वि.प्र.संस्थेचे कै.क.डॉ.पा.रा.घोगरे , विज्ञान महाविद्यालय,धुळे

प्रस्तावना

संगणकाच्या आगमनामुळे ग्रंथालयांमध्ये अमूलाग्र बदल होवून नवनविन संकल्पना रूढ होत आहेत. एकविसाव्या शतकातील ग्रंथपाल व ग्रंथालय व्यावसायीक हे आधुनिक तंत्रज्ञान वापरण्यासाठी नेहमीच उत्सुक असतात. माहितीच्या युगात सर्व उपभोक्त्यांना माहितीची तात्काळ आवश्यकता असते. ग्रंथालयात प्रगत तंत्रज्ञानाचा वापर केल्यामुळे लायब्ररी २.० ही संकल्पना उद्यास आली व सोशल नेटवर्किंग साईटचा ग्रंथालयात वापर होवू लागला. वेब २.० म्हणजे प्रगत इंटरनेट तंत्रज्ञान होय. वेब २.० तंत्रज्ञान हे वेब १.० इंटरनेट तंत्रज्ञानाची आधुनिक आवृत्ती आहे असे म्हणता येईल. वेब २.० तंत्रज्ञानाच्या माध्यमातून व्यक्ती समूहास सोशल नेटवर्क हे तंत्रज्ञान उपलब्ध झाले. या तंत्रज्ञानामध्ये इंस्टट मेसेजिंग, ब्लॉगिंग, स्ट्रीमिंग मिडिया, युवट्युब, फेसबुक, फ्लिकर, ट्विटर इ. या सर्व तंत्रज्ञान संकल्पनांचा एकत्रीत परिणाम सोशल नेटवर्क मध्ये साधता येतो. सोशल नेटवर्कच्या माध्यमातून सामुदायीक माहितीस्त्रोत निर्माण करता येते. समाजातील लोकांसाठी माहिती देवाण-घेवाणसाठी हे आधुनिक तंत्रज्ञान आहे. खास करून एकाच क्षेत्रात काम करणाऱ्या

व्यक्तिंना एकत्र येण्यास, आपले ज्ञान विचार एकमेकांना शेअर करण्यास आपली आवड व अनुभव एकमेकांना सांगण्यास तसेच समान क्षेत्रात काम करणाऱ्या संस्था, कंपनी, कामगार, व्यावसायीक, बँका, सोसायट्या, व्यापारी, उद्योजक, वकील, डॉक्टर, प्राध्यापक, संशोधक, विद्यार्थी, सर्व सामान्य नागरीक हे सामाजिक चळवळीसाठी असे गृप करीत असतात. तसेच चांगल्या पध्दतीने माहिती देवाण घेवाण करण्यासाठी ग्रंथालये अश्या स्वरूपाचे गृप तयार करीत असतात. सोशल नेटवर्क अंतर्गत क्लब, बुक रिव्ह्यू क्लब, फ्रेंडस् ऑफ लायब्ररी क्लब, बिझिनेस चेबॅरर्स या सारखी नेटवर्क तयार होत आहेत. माहिती तंत्रज्ञान युगामध्ये सोशल नेटवर्किंगने क्रांती केलेली दिसून येते. या संशोधन पेपर मध्ये ग्रंथालयासारख्या ठिकाणी

सोशल नेटवर्क साईटचा कश्या पध्दतीने वापर होत आहे याचा आपण सविस्तर अभ्यास करणार आहोत.

संकल्पना :

सोशल नेटवर्किंग हा माहिती संप्रेषणास उपलब्ध झालेला एक उत्कृष्ट प्लॅटफॉर्म आहे. सोशल नेटवर्किंगच्या माध्यमातून सामूहिक माहितीस्त्रोत निर्माण करता येते. ग्रंथालय ही एक सामाजिक संस्था असून ग्रंथालयाचा वापर करणारे वाचक व ग्रंथालयाचे कर्मचारी एकत्र येवून सोशल नेटवर्किंग तंत्रज्ञानाचा प्रभावी वापर माहिती देवाण घेवाण साठी करत आहेत. सोशल नेटवर्कच्या सहाय्याने ग्रंथालय वापरण्याचे कौशल्य, स्त्रोत वापरण्यातील कौशल्य व माहिती इतरांसोबत शेअर करणे शक्य होते. ग्रंथालयातील कर्मचाऱ्यांनी सोशल नेटवर्कच्या माध्यमातून ग्रंथालयातील माहिती वाचकांना

शेअर केल्यास ग्रंथालय वापरण्याचे प्रमाण वाढू शकते व या तंत्रज्ञानाचा समाजाला बौध्दीक विकासासाठी चांगला फायदा होवू शकतो. सोशल नेटवर्किंगमुळे एकाच क्षेत्रातील लोक एकत्र येतात. ज्ञान व अनुभव यांची देवाण घेवाण करतात.

सोशल नेटवर्किंग म्हणजे व्यक्ती, संस्थांनी इंटरनेटचा वापर करून माहिती आदान प्रदान करण्यासाठी तयार केलेले जाळे असे म्हणता येईल.

सोशल नेटवर्किंग व्याख्या : १.

Social networking is an online service platform or site that focuses on building and reflecting of social network of social relation among people who share interest and activities.

२. Social networking is an imposition of Individuals or organization which are attached with one or more Individuals such as friends, neighborhood small communities etc. In the professional field, especially in the work place university and colleges. This is

because of widely spread of internet in the work place like colleges. University and other places the individuals gather and share their first hand experience and information among them.

३. Social media are primarily Internet-based tools for sharing and discussing information among human beings - Wikipedia

४. An umbrella term that defines the various activities that integrate technology, social interaction and the construction of words and picture ३ Anvil Media

सोशल नेटवर्किंगचा उद्देश :

१. ग्रंथालयामार्फत सोशल नेटवर्किंग साईटची उपलब्धता करून देवून ओळख करून देणे.
२. विद्यार्थ्यांनी शिक्षणामध्ये सोशल नेटवर्किंगचा उपयोग करणे.
३. समाजातील सर्व क्षेत्रातील लोकांना आपले विचार मांडण्यासाठी सोशल नेटवर्किंगचा वापर करणे.

सोशल नेटवर्किंगचा उपयोग :

१. सोशल नेटवर्किंग अभ्यासाकरीता खूप उपयुक्त आहे.
२. सोशल नेटवर्किंगच्या सहाय्याने वेगवेगळ्या विषयांवर संवाद साधता येतो.
३. वाचकांना उपयुक्त माहिती पुरविता येते.
४. सोशल नेटवर्किंगचा प्रभाविपणे वापर करता येतो.
५. सोशल नेटवर्किंग वापरण्यास सोपे आहे.
६. वाचकांचा व सेवकांचा वेळ वाचतो.

सोशल नेटवर्किंगचे फायदे :

१. समान हित संबध असणाऱ्या लोकांचे गट एकत्र येवून आपआपले विचार एकमेकांना आदान-प्रदान करतात.
२. उद्योग व्यावसायाची जाहिरात करता येते. व्यावसाय वाढविता येतो.
३. रोजगार शोधने सोपे जाते.
४. स्वतःचे वेब पेज तयार करता येते व त्याद्वारे आपले मित्र, व्यावसायीक, नातेवाईक, कामगार, उपभोक्ते यांच्याशी माहिती देवाण-घेवाण करता येते.
५. छायाचित्रे, फाईल, संदेश कमी वेळात पाठविता येते.
६. कमीत कमी वेळात एकाचवेळी अनेकांशी संपर्क साधता येतो, सेवा आणि सुविधा प्रभावीपणे देता येतात.
७. सोशल नेटवर्किंग साईटचा केव्हाही व कोठूनही वापर करता येतो, माहिती संप्रेषण करण्यास चांगला उपयोग होतो.
८. अद्ययावत माहिती मिळते व वाचकांना उपलब्ध करून देता येते.
९. ग्रंथालयातील पुस्तकांची यादी वाचकांशी शेअर करता येते.
१०. इतर ग्रंथालयांशी संदेशवहन करणे.
११. बुक रिव्हिव, न्युव एरिव्ह शेअर करणे.

ग्रंथालयात सोशल नेटवर्किंगचा वापर : खालील वेब तंत्रज्ञानाच्या आधारे ग्रंथालयामध्ये माहितीची देवाण घेवाण करण्यासाठी सोशल नेटवर्किंगचा वापर करता येतो.

वेब्लॉग (Weblogs) : वेब २.० अंतर्गत एक महत्वाचे तंत्रज्ञान म्हणजे वेब्लॉग होय. ब्लॉग वेबवर तयार करण्यासाठी www.blogger.com या गुगल द्वारे प्राप्त वेब साईटचा उपयोग करता येतो. ब्लॉग शोधण्यासाठी <http://blogsearchgoogle.com> या साईटचा उपयोग करावा लागतो. या साईटवर आपल्याला हवा असलेला ब्लॉग शोधता येतात.

वेब्लॉग हे सामूहिक साहित्य निर्मितीस चालना देतात. नविन विषयावर चर्चा करण्याची संधी वेबद्वारे उपलब्ध होते. ब्लॉग हे तंत्रज्ञान लायब्ररी २.० अंतर्गत ग्रंथालयात वापरता येते. ब्लॉगच्या माध्यमातून वाचकांना विविध प्रकारची माहिती सादर केली जाते. उदा. ग्रंथालयाची वेळ, नव्याने दाखल झालेल्या ग्रंथाची यादी, ग्रंथालयाकडून सादर होणारे कार्यक्रम, ग्रंथ प्रदर्शन, ग्रंथालयाने सुरू केलेल्या नविन सेवा, ग्रंथालयाचे नियम, वर्तमानपत्रांची यादी, नियतकालीकांची यादी, ग्रंथालय समितीची यादी अश्या प्रकारची ग्रंथालयाविषयची माहिती

प्रसारीत करता येते. या शिवाय वाचकांच्या गरजा व ग्रंथालयाबद्दल वाचकांच्या प्रतिक्रिया जाणून घेण्यासाठी पहाणी अभ्यास, कार्यक्रमांचा तपशिल अश्या मुद्यांवर वेब्लॉगद्वारा वाचकांना माहिती सादर केली जाते. ही सोय संवादात्मक तसेच चर्चेला प्रोत्साहन देणारी असल्यामुळे वाचक या मुद्यावर प्रतिक्रिया नोंदवितात. यामुळे ग्रंथालय सेवा अद्ययावत करण्यास प्रोत्साहन मिळते.

विकीज (Wikis) : विकीपिडीया ऑनलाईन विश्वकोश आहे. यातूनच विकी या नविन तंत्रज्ञानाचा उद्य झालेला आहे. विकीचा अर्थ ऑनलाईन निर्मितीक्षम ओपन वेबपेज असा आहे. ज्याद्वारे विकी मधून सादर होणाऱ्या माहिती निर्मितीत सहभाग घेता येतो. एखाद्या मुद्यावर नव्याने माहिती समाविष्ट करता येते. ग्रंथालय स्वतःचे विकी तयार करू शकते. या तंत्रज्ञानामुळे वाचकांना वेबसाईट वरील माहिती स्रोत वापरणे शक्य झाले आहे. विकीमुळे सामुहिक माहितीस्रोत निर्मितीस चालना मिळते. विकीज मधिल माहिती ऑडिओ, व्हिडीओ, टेक्स्ट, ॲनिमेशन अश्या मल्टीमिडिया स्वरूपात ठेवता येते.

स्ट्रीमिंग मिडिया (Streaming Media) : शिक्षणामध्ये मजकूर शिवाय इतर माध्यमांचा वापर म्हणजे स्ट्रीमिंग मिडिया होय. ऑडिओ, व्हिडीओ, ॲनिमेशन या माध्यमांचा माहिती हाताळण्यातील सहभाग असणारे वेब २.० मधिल उपयुक्त तंत्रज्ञान म्हणजे स्ट्रीमिंग मिडिया होय. ग्रंथालयातील वाचक शिक्षक कार्यक्रम राबवितांना स्ट्रीमिंग मिडिया तंत्रज्ञानाचा ग्रंथपाल उपयोग करू शकतो. ग्रंथालयामार्फत सादर होणाऱ्या विविध कार्यक्रमांमध्ये ऑडिओ, व्हिडीओ माध्यमांची जोड देवून विविध कार्यक्रम वेबवर उपलब्ध केले व ते संवादात्मक पध्दतीने राबविले तर ते प्रभावी ठरतात. ग्रंथालयामार्फत दिल्या जाणाऱ्या सोई सुविधा स्ट्रीमिंग मिडिया मार्फत प्रसारीत केल्यास वाचकांवर त्याचा चांगला प्रभाव पडू शकतो व त्यामुळे ग्रंथालयांना वाचकांचा विस्तृत प्रतिसाद मिळू शकतो.

इस्टंट मेसेजिंग (Instant Messaging) : इस्टंट मेसेजिंगच्या सहाय्याने ग्रंथालयामार्फत वाचकांना संदर्भ सेवा देता येते. या प्रकारच्या संदर्भ सेवेसाठी वेब वरिल उपलब्ध सॉफ्टवेअर वापरून ग्रंथालय संकेत स्थळावर त्याची लिंक वाचकांसाठी उपलब्ध करून दिली जाते. वेब २.० तंत्रज्ञानामुळे चॅटची सुविधा वेबसाईटवरच उपलब्ध आहे. वाचक कोणत्याही ठिकाणाहून या लिंकद्वारा संदर्भ ग्रंथालयाशी संपर्क साधतात व संदर्भ प्रश्न विचारतात. संदर्भ ग्रंथपाल त्यांच्याकडे असलेली संदर्भ स्रोत वापरून तात्काळ उत्तरे देतात किंवा मेसेजिंगच्या सहाय्याने डेटा, फाईल, ऑडिओ, व्हिडीओ क्लिप, लिंक्स पाठवू शकतो. ही सेवा ऑनलाईन असल्यामुळे एकावेळी एकापेक्षा जास्त वाचकांशी संवाद साधने शक्य होते. इस्टंट मेसेजिंग वापरून संदर्भ सेवा देण्याच्या पध्दतीत आभासी संदर्भ सेवा असे म्हणतात. कर्मचाऱ्यांना संदेश देणेसाठी उपयुक्त. ओसीएलसी ही संस्था त्यांच्या आज्ञावलीच्या सहाय्याने करता येते. हे या तंत्रज्ञानाचे वैशिष्ट्य आहे.

ट्विटर (Twitter) : जॅक डोरसे या व्यक्तित्ते सन २००६ साली ही संकल्पना प्रत्यक्षात आणली. २.० तंत्रज्ञाना अंतर्गत ट्विटर हे वेबवर लहान संदेश प्रसारणासाठीचे उपयुक्त तंत्रज्ञान आहे. ट्विटरमध्ये १४० कॅरेक्टर एवढ्या लांबीचा संदेश पाठविण्याची व्यावस्था असते. ट्विटरच्या माध्यमातून मते, घटना, बातम्या, नविन संकल्पना यांची देवाण घेवाण करणे शक्य होते. खर्चिक सेवांना पर्याय म्हणून ट्विटरचा वापर होतो. ग्रंथालयातील वाचकांना तात्काळ संदेश देणेसाठी, ग्रंथालयात होणाऱ्या विविध कार्यक्रमांची माहिती वाचकांना देणेसाठी उदा. ग्रंथ प्रदर्शन, व्याख्यान माला, साक्षरता अभियान, विविध कार्यशाळा, निबंध स्पर्धा इत्यादी या कामांसाठी ट्विटर या तंत्रज्ञानाचा वापर प्रभावीपणे करता येतो.

फ्लिकर (Flicker) : ग्रंथालयामध्ये वाचक अभ्यासासाठी फ्लिकरचा प्रभाविपणे वापर होतो. फ्लिकर हे वेब २.० मधिल अतिशय महत्वाचे तंत्रज्ञान आहे. या तंत्रज्ञानाच्या सहाय्याने फोटो, नकाशे, चित्रांची देवाण-घेवाण, भौगोलिक माहिती आदान-प्रदान करणे शक्य होते. वाचकांसाठी www.flicker/search या लिंकच्या सहाय्याने हवातो फोटो शोधने शक्य होते. वर्तमान पेपर प्रकाशित करणाऱ्या प्रकाशन संस्थेच्या ग्रंथालयांना या तंत्रज्ञानाचा चांगला उपयोग होत असतो. अश्या संस्थांना फोटोंची वारंवार गरज पडते व त्यांच्याकडे हजारो फोटो संग्रहीत असतात. फ्लिकर निर्माण करण्यासाठी www.flicker.com हा स्रोत वापरला जातो. ग्रंथालयातील वाचक शिक्षणासाठी फ्लिकरचा उपयोग करतात. उदा. Tours, Events, Local History, Community, Publicity. इ.

पोडकास्टिंग (Pod-Casting) : २.० तंत्रज्ञानातील पोडकास्टिंग हे एक महत्वाचे तंत्रज्ञान आहे. पोडकास्टिंग म्हणजे संगणकातील फाईलसला दिलेले नाव ज्यामध्ये लेखकाचे साहित्य त्यांच्याच आवाजात ध्वनीमुद्रीत केलेले असते. ते संगणकाच्या सहाय्याने ऐकता येते. एमपी ३ मध्ये साठविता येते व हवे तेव्हा ऐकता येते. अंध व्यक्तीसाठी हे तंत्रज्ञान उपयुक्त आहे. इंटरनेट वरील पोडकास्ट शोधण्यासाठी <http://podcasts.yahoo.com> हे सर्च इंजिन आहे. या लिंकवर क्लिक केले की, पोडकास्ट आपण ऐकू शकतो. डाउनलोड करू शकतो. एमपी ३ वर साठविता येते. पोडकास्ट तयार करण्यासाठी संगणकास माईक जोडण्याची व्यावस्था हवी तसेच पोडकास्ट ऐकण्यासाठी हेडफोन हवा असतो.

टॅगिंग (Tagging) : ग्रंथालयाचे ओपॅक हाताळतांना स्वतःचे निर्देश, संज्ञा तयार करून स्रोत वापरण्याचे स्वतःचे नियोजन करणे म्हणजेच टॅगिंग करणे होय. वेबवरील डेटा हाताळतांना त्या संबंधित मेटाडेटा मध्ये आपल्या सोयी प्रमाणे बदल करण्याची व्यावस्था टॅगिंग तंत्रज्ञानामुळे वाचकांना प्राप्त होते. वाचकांनी आपल्या सोईच्या सोप्या संज्ञा मेटाडेटा मध्ये समाविष्ट केल्यास त्याचा लाभ सगळ्यांना मिळू शकतो. त्यामुळे माहिती प्रतीप्राप्ती सोपी होते.

सोशल बुकमार्किंग (Social Book Marking) : वाचक नेहमी लागणाऱ्या वेबसाईटचे पत्ते, लिंक्स, बुकमार्किंग, फेव्हरीट या ब्राउसर द्वारा सोईचा वापर करून साठवून ठेवतात. पण ही साठविलेली यादी काही काळानंतर खुप मोठी होते त्यातून आवश्यक लिंक शोधने कठीन होते

यावर उपाय म्हणजे सोशल बुकमार्कींग ही सुविधा वापरणे होय. सोशल बुकमार्कींग साईटचा वापर करून वेबसाईटच्या लिंक साठविणे सोपे होते. ग्रंथालयामध्ये वाचकांसाठी नेहमी लागणारे माहिती स्रोत इ. जर्नल, ई-बुक, ओपन एक्सेस ई-जर्नल व इतर आवश्यक महत्वाच्या साईट्स वेबसाईटवर साठवून त्यातील लिंक वापरू शकतो.

फेसबुक (Facebook) : माहिती मिळविण्यासाठी फेसबुकचा मोठ्या प्रमाणात वापर होत आहे. फेसबुकच्या माध्यमातून प्रत्येक क्षेत्रात सोशल नेटवर्कींग तयार झाले असून प्रत्येक व्यक्ती आपआपल्या क्षेत्रातील माहिती मिळवित असतो. आपआपल्या व्यावसायाशी निगडित गृप तयार होत असतात. फेसबुकच्या माध्यमातून सोशल नेटवर्कींग सर्वाधिक होतांना दिसून येते. जगातील सर्वच देशात मायस्पेस किंवा फेसबुक या सारख्या संकल्पनांचा वापर मोठ्या प्रमाणात होत आहे.

व्हॉट्सअॅप (whatsapp) : व्हॉट्सअॅप हे तंत्रज्ञान ॲंड्रॉइड (Android) विडॉज, नोकिया यासारख्या मोबाईलवर वापरता येते. समव्यावसायीक गृप तयार करून फोटो, व्हिडिओ, ऑडिओ, मेसेज पाठवित असतात. व्हॉट्सअॅप च्या सहाय्याने सोशल नेटवर्कींग मोठ्या प्रमाणात होत आहे. व्हॉट्सअॅपच्या सहाय्याने पुस्तक विक्रेते नविन प्रकाशित झालेल्या पुस्तकाच्या कव्हर पेजचे फोटो व्हॉट्सअॅप ग्रुपवर उपभोक्त्यांसाठी / वाचकांसाठी, ग्रंथालयाचे गृपसाठी, ग्रंथपाल यांच्या गृपसाठी, विद्यार्थ्यांच्या गृपवर शेअर करत असतो व या माध्यमाच्या सहाय्याने लेटेस्ट माहिती वाचकांना मिळत असते.

युट्युब (Youtube) : युट्युब हे व्हिडीओ देवाण घेवाण करण्याचे लोकप्रिय माध्यम आहे. युट्युबच्या सहाय्याने ग्रंथालयातील विविध माहिती जसे-ओरिएन्टेशन कार्यक्रम, माहिती साक्षरता कार्यक्रम यांचे व्हिडिओ व फोटो युट्युब वर अपलोड करता येतात व डाउनलोड करता येतात. विविध कार्यक्रमांचे फोटो व हायलाईट शेअर करता येतात. युट्युब वर शैक्षणिक व्हिडिओ, ऑडिओ, म्युझिक व्हिडिओ, ग्रंथालयातील सेवा, कार्यक्रम, इतर व्हिडिओ असे अनेक प्रकारचे व्हिडिओ शेअर करता येतात.

आर एस एस फिड्स (RSS feeds) : इंटरनेटच्या सहाय्याने आर एस एस फिड्स सेवा देता येते. संकेत स्थळावर ज्या ज्या ठिकाणी आर एस एस फिड्ससाठी युजर्सनी निवड केलेली आहे त्या युजर्सला नव्याने प्राप्त होणारी माहिती संकेतस्थळ वाचकास ई-मेलने पाठवेल. वाचकास अश्या सेवेसाठी एकदाच त्या संकेत स्थळावर जावे लागते. आर एस एस फिड्सच्या सहाय्याने वाचकांना नविन माहिती स्रोत तयार करता येतो तसेच त्यावर नियंत्रण ही ठेवता येते. आर एस एस फिड्सच्या सहाय्याने ग्रंथालयातील वाचकांना विविध सेवा देता येतात. ग्रंथालयाच्या संकेत स्थळावरून ही सेवा दिली जाते. ज्या मुद्याखाली सेवा देवायची आहे त्या मथड्याच्या बाजूस आर एस एस फिड्स लिंक तयार कराव्या लागतील त्या लिंकद्वारे नोंदनी करावयाची व्यावस्था तयार करून ग्रंथालयाच्या सभासदांना ई-मेलद्वारे त्या त्या मथड्याखाली नव्याने सादर होणारी माहिती वाचकांकडे पाठविण्याची व्यावस्था करावी लागते. या सेवेद्वारे नविन येणारी पुस्तके, जर्नलस् ची नविन अंक या विषयी नविन सेवा व त्याबाबतची माहिती, वाचकांसाठीच्या सूचना आर एस एस फिड्सद्वारा वाचकांना सतत मिळत राहतील व वाचकांचा नियमित ग्रंथालयाशी संपर्क राहिल.

निष्कर्ष : सर्व प्रकारच्या ग्रंथालयामध्ये संगणकाचा व इंटरनेटचा मोठ्या प्रमाणात वापर केला जात आहे. वाचक, उपभोक्ते देखिल सोशल नेटवर्कचा वापर करत आहेत. सोशल नेटवर्कींग या तंत्रज्ञानाचा उपयोग ग्रंथालयात करून उपभोक्त्यांना विविध प्रकारच्या सेवा देता येतात. वाचक प्रत्यक्ष ग्रंथालयात न येता ही ग्रंथालयाच्या संकेत स्थळाला भेटी देवूनही विविध सोईचा उपयोग कुठूनही व केव्हाही करू शकतात. सोशल नेटवर्कींगचा वापर विविध कामासाठी करू शकतो. उदा. मार्केटिंग, नोकर भरती, जाहिरात, ग्राहक समाधान, योजना, विविध सूचना इत्यादी. ग्रंथालयात नवनविन तंत्रज्ञानाचा वापर करून वाचकांना चांगली सेवा देण्यासाठी सोशल नेटवर्कींगचा वापर केला जातो. सोशल नेटवर्किंग ग्रंथालयात वापरल्याचा फायदा म्हणजे कमीत कमी वेळेत जास्तीत जास्त माहिती जास्तीत जास्त लोकांपर्यंत प्रसारीत करता येते. वाचकांचा व ग्रंथालय सेवकांचा वेळ वाचतो. सोशल नेटवर्कींगमुळे वाचक आणि ग्रंथालय नेहमी कुठेही एकमेकांच्या संपर्कात असतात. सोशल नेटवर्किंगचा वापर केल्याने उपलब्ध साहित्याचा जास्तीत जास्त वापर होवू लागला.

संदर्भ सूची :

१. फडके, द.ना. (२०१२). ग्रंथालय संगणकीकरण आणि आधुनिकीकरण, आवृत्ती ५ वी, पुणे : युनिवर्सल प्रकाशन.
२. फडके, द.ना. (२००९), Library २.० तंत्रज्ञानाचा ग्रंथालयात उपयोग : वेब २.० तंत्रज्ञानाची ओळख, इ
पानगंगोत्री, अंक जून-जुलै-ऑगस्ट २००९, य.च.म.मु.वि.नाशिक.
३. www.google.co.in
४. गवांदे, सु.नि., (२००९), माहिती तंत्रज्ञान आणि व्यावसायीक माहिती प्रक्रिया, नागपूर, पिंपळापुरे प्रकाशन.
५. तडसरे, एन.डी., व इतर, (२०१६), सोशल नेटवर्किंग आणि ग्रंथालय सेवा, ज्ञानगंगोत्री, अंक डिसेंबर ते मे २०१६, य.च.म.मु.वि.नाशिक.
६. Chaudhari, H.M. & Other,(२०११), Impact of Library and Information Services in changing Era,Jalgaon, Atharva Publication, P.No. १७०-१७३.

-
७. Mendhe, R.M. & Other (२०१४), Emerging Trends, Advancements and Challenges of Academic and Public Library, Jalgaon, Atharva Publication, P.No.४४२-४४४.
 ८. Gokhale, Pratibha; Chandra, Smita (२००९), Web २.० & E-Learning : The Indian Perspective. DECIDOC, २९(१),५-१३.
 ९. Karsle, U.B. (७th & ८th March २०१४), Utilization of social Networking in Library, Proceeding of Interdisciplinary International Conference on relevance of Higher Education for Development of Human resources, P.No.४७३-४७४.
 १०. Utekar, Sangita,(१०th Dec.२०१६), Special Issue of Scholarly Research Journal for Interdisciplinary Studies, International Conference on Challenges and Opportunities in Library and Information Science and Academic Library,Ambegaon, Scholarly Research Journals, P.No.५०३-५०५.
 ११. Nandan S.N. & Patil,G.R.,(१८th & १९th January २०१३), Proceeding on National Conference Emerging Trends in Academic Library, Jalgaon, Prashant Publicatin.
 १२. Mendhe R.M. & Other, (२०१६), Future Librarianship Innovative, Embedded, Sustainable and Emerginf Trends, Jalgaon, Academic Book Publication.